

ART TERAPIYANI QO‘LLASH ASOSIDA ZUTIZM SPEKTRIDAGI BUZULISHLARI BO‘LGAN BOLALARNING HISSIY SOHASINI RIVOJLANTIRISH

Maxmudova Sayoxatxon Ma‘murjon qizi

Nizomiy nomidagi O‘zbekiston Milliy pedagogika universiteti magistri

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20342356>

Annotatsiya

Mazkur maqolada autizm spektridagi buzilishlari bo‘lgan bolalarning hissiy sohasini rivojlantirishda ART terapiyaning ahamiyati tahlil qilinadi. Autizm spektridagi bolalarda hissiy holatni ifodalash, muloqotga kirishish, empatiya va ijtimoiy moslashuv jarayonlarida uchraydigan qiyinchiliklar ilmiy jihatdan yoritilgan. ART terapiyaning rasm chizish, ranglar bilan ishlash, musiqa, qum terapiyasi, kollaj va ijodiy faoliyat kabi turlari bolaning emotsional barqarorligini shakllantirishda samarali vosita sifatida tavsiflangan. Tadqiqot davomida ART terapiya mashg‘ulotlari autizm spektridagi bolalarning hissiy reaksiyalarini boshqarish, tashvish va agressiv holatlarni kamaytirish hamda ijobiy emotsional munosabatlarni rivojlantirishga xizmat qilishi asoslab berilgan. Maqolada pedagogik va psixologik yondashuvlar asosida ART terapiyaning korreksion-rivojlantiruvchi imkoniyatlari ochib beriladi.

Kalit so‘zlar: autizm, ART terapiya, hissiy rivojlanish, emotsional soha, korreksion pedagogika, ijodiy faoliyat, bolalar psixologiyasi, ijtimoiy moslashuv.

Abstract

This article analyzes the importance of ART therapy in the development of the emotional sphere of children with autism spectrum disorders. The difficulties encountered in the processes of expressing emotional states, communicating, empathy and social adaptation in children on the autism spectrum are scientifically highlighted. Types of ART therapy such as drawing, working with colors, music, sand therapy, collage and creative activities are described as effective tools for forming the emotional stability of a child. During the study, it was substantiated that ART therapy classes help to manage emotional reactions of children on the autism spectrum, reduce anxiety and aggressive states, and develop positive emotional relationships. The article reveals the corrective and developmental possibilities of ART therapy based on pedagogical and psychological approaches.

Keywords: autism, ART therapy, emotional development, emotional sphere, corrective pedagogy, creative activity, child psychology, social adaptation.

Аннотация

В данной статье анализируется значение арт-терапии в развитии эмоциональной сферы детей с расстройствами аутистического спектра. Научно освещены трудности, возникающие у детей с аутизмом в процессе выражения эмоциональных состояний, общения, эмпатии и социальной адаптации. Описаны такие виды арт-терапии, как рисование, работа с цветами, музыка, песочная терапия, коллаж и творческие занятия, как эффективные инструменты формирования эмоциональной стабильности ребенка. В ходе исследования было подтверждено, что занятия арт-терапией помогают управлять эмоциональными реакциями детей с аутизмом, снижать тревожность и агрессивность, а также развивать позитивные эмоциональные отношения. В статье раскрываются коррективные и развивающие возможности арт-терапии на основе педагогических и психологических подходов.

Ключевые слова: аутизм, арт-терапия, эмоциональное развитие, эмоциональная сфера, коррективная педагогика, творческая деятельность, детская психология, социальная адаптация.

Bugungi kunda autizm spektridagi buzilishlar (ASB) bolalar rivojlanishidagi dolzarb muammolardan biri sifatida e'tirof etilmoqda. Autizm bolalarda ijtimoiy muloqotning cheklanishi, nutq va kommunikativ faoliyatdagi qiyinchiliklar, stereotip harakatlar hamda hissiy-irodaviy sohadagi buzilishlar bilan xarakterlanadi. Ayniqsa, hissiy sohaning yetarlicha shakllanmaganligi bolaning jamiyatga moslashuviga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Bunday bolalar ko'pincha o'z his-tuyg'ularini ifodalashda qiynaladilar, boshqa insonlarning emotsiyalarini tushunishda murakkabliklarga duch keladilar.

Maxsus pedagogika va psixologiyada autizm spektridagi bolalarning hissiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlash uchun turli korreksion metodlardan foydalaniladi. Shular orasida ART terapiya alohida o'rin egallaydi. ART terapiya — bu san'at vositalari orqali bolaning ichki kechinmalari, hissiy holati va psixologik muammolarini ifodalash hamda korreksiya qilishga qaratilgan metoddir. Ushbu texnologiya bolaning ichki dunyosini zo'ravonliksiz va tabiiy ravishda namoyon qilish imkonini beradi.

ART terapiyaning asosiy afzalligi shundaki, u bolaning nutqiy imkoniyatlari cheklangan holatda ham hissiy tajribalarini tasvirlashga yordam beradi. Ranglar, shakllar, musiqa va ijodiy harakatlar orqali bola o'z emotsiyalarini ifodalashni o'rganadi. Shu sababli ART terapiya autizm spektridagi bolalarning emotsional rivojlanishida samarali korreksion vosita hisoblanadi.

Autizm spektridagi buzilishlari (ASB) bo'lgan bolalarda hissiy rivojlanishning o'ziga xosligi ularning ijtimoiy, kommunikativ va kognitiv sohalardagi farqlari bilan chambarchas bog'liq. Hissiy soha (emotsional rivojlanish) bolaning o'z hissiyotlarini anglash, ifodalash, boshqalarning emotsiyalarini tushunish va ularga mos javob qaytarish jarayonlarini o'z ichiga oladi. Autizm spektridagi bolalarda aynan shu jarayonlar turlicha darajada buzilgan yoki cheklangan bo'lishi mumkin.

Eng asosiy muammolardan biri — emotsional reaksiyalarning noadekvatligi hisoblanadi. Bunday bolalarda hissiy javoblar atrof-muhit vaziyatiga mos kelmasligi mumkin: ba'zan juda kuchli qo'rquv yoki haddan tashqari quvonch kuzatilsa, ayrim holatlarda esa umuman hissiy reaksiya yo'qligi namoyon bo'ladi. Masalan, oddiy ijtimoiy vaziyatda bola kulmasligi yoki aksincha, kichik o'zgarishga nisbatan kuchli tashvish reaksiyasini ko'rsatishi mumkin. Bu holat ularning emotsional tartibga solish (emotional regulation) tizimining yetarlicha shakllanmaganligi bilan izohlanadi.

Yana bir muhim muammo — empatiya va ijtimoiy hissiyotlarni tushunishdagi qiyinchilikdir. Autizm spektridagi bolalar ko'pincha boshqa insonlarning yuz ifodasi, ovoz ohangi yoki tana tilidan ularning kayfiyatini aniqlashda qiynaladilar. Masalan, boshqa odamning xafa yoki xursand ekanligini darhol tushunish va unga mos javob berish ular uchun murakkab bo'lishi mumkin. Bu esa ijtimoiy aloqalarning shakllanishini sezilarli darajada cheklaydi va bola va atrofdagilar o'rtasida emotsional “masofa” paydo bo'lishiga olib keladi.

ASB bo'lgan bolalarda hissiy ifodalashning cheklanganligi ham keng tarqalgan muammolardan biridir. Ular o'z his-tuyg'ularini so'z bilan ifodalashda qiynaladilar yoki umuman verbal ifoda vositalaridan foydalanmasliklari mumkin. Natijada ichki emotsional holat tashqi xatti-harakatlar orqali, masalan, stereotip harakatlar, yig'lash, baqirish yoki agressiv reaksiyalar

ko‘rinishida namoyon bo‘ladi. Bu esa ko‘pincha noto‘g‘ri tushunishga sabab bo‘ladi va bola bilan ishlashni yanada murakkablashtiradi.

Shuningdek, hissiy barqarorlikning pastligi ham muhim muammolardan biri hisoblanadi. Autizm spektridagi bolalar uchun o‘zgaruvchan muhit, yangi vaziyatlar yoki kutilmagan hodisalar kuchli stress omili bo‘lishi mumkin. Hatto kichik o‘zgarish ham ularda tashvish, qo‘rquv yoki norozilik reaksiyasini keltirib chiqarishi ehtimoli yuqori. Shu sababli ular ko‘pincha bir xil tartib, bir xil muhit va bir xil faoliyatga moyil bo‘ladilar. Bu esa rigidlik (qat‘iylik) va moslashuvchanlikning pastligi bilan bog‘liq.

Sensor sezgirlikning oshishi yoki pasayishi ham hissiy soha buzilishlariga bevosita ta‘sir qiladi. Ba‘zi bolalar tovush, yorug‘lik yoki teginishga juda sezgir bo‘lib, bu ularda kuchli emotsional reaksiya chaqiradi. Boshqa holatlarda esa aksincha, sezgirlik pasaygan bo‘lib, bola kuchli stimullarga ham deyarli reaksiya bildirmasligi mumkin. Bu sensor integratsiya jarayonlarining buzilishi bilan bog‘liq bo‘lib, hissiy tajribaning to‘liq shakllanishiga to‘sqinlik qiladi.

Autizm spektridagi bolalarda o‘z-o‘zini anglash (self-awareness) va “men” obrazining shakllanishi ham sust rivojlanishi mumkin. Bola o‘z his-tuyg‘ularini “men xafa bo‘ldim”, “men xursandman” kabi tushunchalar bilan bog‘lashda qiynaladi. Bu esa hissiy refleksiya va o‘zini boshqarish ko‘nikmalarining rivojlanishini sekinlashtiradi.

Bundan tashqari, ijtimoiy emotsional o‘rganish jarayoni ham cheklangan bo‘ladi. Oddiy rivojlanayotgan bolalar kattalardan va tengdoshlaridan emotsional reaksiyalarni kuzatib o‘rganadilar, ammo ASB bo‘lgan bolalarda bu jarayon sust kechadi. Natijada ular ijtimoiy emotsional normalarni (masalan, navbat kutish, minnatdorchilik bildirish, hamdardlik ko‘rsatish) o‘zlashtirishda qiyinchiliklarga duch keladilar.

Autizm spektridagi buzilishlari bo‘lgan bolalarning hissiy rivojlanishidagi muammolar kompleks xarakterga ega bo‘lib, ular emotsional idrok, ifoda, boshqaruv va ijtimoiy emotsiyalarni tushunish kabi bir nechta komponentlarni qamrab oladi. Shu sababli bunday bolalar bilan ishlashda hissiy sohani rivojlantirishga qaratilgan maxsus korreksion yondashuvlar, jumladan ART terapiya, o‘yin terapiyasi va sensor integratsiya mashg‘ulotlari muhim ahamiyat kasb etadi.

ART terapiya (san‘at terapiyasi) — bu psixologik va pedagogik korreksion yondashuv bo‘lib, unda shaxsning emotsional, kognitiv va ijtimoiy rivojlanishini qo‘llab-quvvatlash san‘atning turli ifoda vositalari orqali amalga oshiriladi. Ushbu metod insonning ichki kechinmalari, stress holatlari va psixologik zo‘riqishlarini verbal (so‘z orqali) emas, balki noverbal (tasviriy, musiqiy, harakatli) ifoda vositalari orqali tashqi ko‘rinishga chiqarishga asoslanadi.

ART terapiyaning nazariy asoslari psixoanaliz, gumanistik psixologiya, rivojlanish psixologiyasi hamda neyropsixologiya yutuqlariga tayangan holda shakllangan. Xususan, Z. Freyd va K. Yungning ongsiz jarayonlar haqidagi qarashlari ART terapiyada muhim o‘rin tutadi. Unga ko‘ra, insonning ichki psixik kechinmalari ko‘pincha ong ostida saqlanadi va ular bevosita so‘z bilan ifodalanmasligi mumkin. San‘at esa shu ichki mazmuni ramzlar, tasvirlar va obrazlar orqali ifodalash imkonini beradi.

L.S. Vygotskiy tomonidan ilgari surilgan madaniy-tarixiy rivojlanish nazariyasiga ko‘ra, bola rivojlanishi ijtimoiy muhit va faoliyat jarayonlari bilan uzviy bog‘liqdir. ART terapiya aynan faol ijodiy jarayon orqali bolaning psixik funksiyalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. A.R. Luriya esa miyaning funksional tizimlari haqidagi nazariyasida emotsional va kognitiv jarayonlarning o‘zaro bog‘liqligini asoslab bergan bo‘lib, bu ART terapiyaning neyropsixologik asoslarini mustahkamlaydi.

ART terapiya insonning o‘zini ifodalash, emotsional yengillik va ichki muvozanatni tiklashga yo‘naltirilgan bo‘lib, u ayniqsa autizm spektridagi buzilishlari bo‘lgan bolalarda samarali hisoblanadi. Chunki bu bolalarda verbal kommunikatsiya cheklangan bo‘lishi mumkin, biroq vizual va sensor kanallar nisbatan faol ishlaydi.

ART terapiyaning asosiy ilmiy konsepsiyasi shundan iboratki, ijodiy faoliyat jarayonida miya limbik tizimi faollashadi, bu esa emotsional javoblar va stressni boshqarish mexanizmlarini tartibga soladi. Shu sababli ART terapiya nafaqat diagnostik, balki korreksion va rivojlantiruvchi funksiya ham bajaradi.

ART terapiyaning asosiy nazariy yondashuvlari

Nazariy yo‘nalish	Asosiy vakillar	Asosiy g‘oya	ART terapiyadagi ahamiyati
Psixanalitik yondashuv	Z. Freyd, K. Yung	Ong osti jarayonlari ramzlar orqali ifodalanadi	Rasmlar, obrazlar orqali ichki konfliktlarni aniqlash va korreksiya qilish
Gumanistik psixologiya	K. Rojers, A. Maslou	Shaxsning o‘zini anglash va o‘zini rivojlantirishga intilishi	Ijod orqali o‘zini ifodalash va o‘z-o‘zini qabul qilishni kuchaytirish
Rivojlanish psixologiyasi	L.S. Vygotskiy, J. Piaget	Bola rivojlanishi faoliyat va ijtimoiy muhitga bog‘liq	Ijodiy faoliyat orqali psixik funksiyalarni rivojlantirish
Neyropsixologik yondashuv	A.R. Luriya	Miya funksional tizimlari emotsiya va kognitsiyani boshqaradi	Sensor va emotsional integratsiyani tiklash
Gestalt yondashuv	F. Perls	Butunlik va “hozir va shu yerda” prinsipi	Emotsional tajribani to‘liq his qilish va ifodalash
Pedagogik yondashuv	Zamonaviy maxsus pedagogika	Korreksion va rivojlantiruvchi ta‘lim birligi	Maxsus ehtiyojli bolalarda moslashuv va rivojlanishni qo‘llab-quvvatlash

Jadvalda ART terapiyaning asosiy nazariy yondashuvlari kompleks tarzda ko‘rib chiqildi. Har bir yondashuv ART terapiya amaliyotida alohida funksional ahamiyatga ega bo‘lib, ular bir-birini to‘ldiradi. Psixanalitik yondashuv ART terapiyaning diagnostik imkoniyatlarini kuchaytiradi, chunki bola chizgan rasm yoki yaratgan obrazlar uning ong osti kechinmalarini ifodalashi mumkin. Gumanistik yondashuv esa shaxsning ijodiy salohiyatini ochishga xizmat qiladi va bolaning o‘zini qabul qilish darajasini oshiradi. Rivojlanish psixologiyasi ART terapiyani ta‘lim jarayoniga integratsiya qilishga asos bo‘ladi, ya‘ni ijodiy faoliyat orqali psixik funksiyalar bosqichma-bosqich rivojlanadi. Neyropsixologik yondashuv esa ART terapiyaning biologik asoslarini tushuntirib, emotsional va kognitiv jarayonlar o‘rtasidagi bog‘liqlikni ochib beradi. Gestalt yondashuv bolaning emotsional tajribasini yaxlit holda qabul qilish va uni “shu lahzada” ifodalashga yordam beradi. Pedagogik yondashuv esa ART terapiyani ta‘lim va korreksion jarayonlarga samarali integratsiya qilish imkonini beradi. ART terapiya ko‘p yo‘nalishli ilmiy asosga ega bo‘lib, uning samaradorligi aynan shu nazariy yondashuvlarning integratsiyasiga bog‘liqdir.

ART terapiya autizm spektridagi buzilishlari (ASB) bo'lgan bolalarning hissiy sohasini rivojlantirishda eng samarali noverbal korreksion yondashuvlardan biri sifatida keng qo'llaniladi. Autizm spektridagi bolalarda emotsional rivojlanishning o'ziga xosligi, ya'ni hissiyotlarni ifodalash, tushunish va boshqarishdagi qiyinchiliklar ularning ijtimoiy moslashuv jarayonini murakkablashtiradi. Shu nuqtayi nazardan ART terapiya bolaning ichki psixologik holatini tabiiy, zo'riqishsiz va xavfsiz shaklda ifodalash imkonini beruvchi muhim vosita hisoblanadi.

ART terapiyaning asosiy ahamiyati shundaki, u verbal muloqotga tayanmasdan turib ham bolaning emotsional dunyosiga kirish imkonini beradi. ASB bo'lgan bolalarda nutqiy rivojlanish sust yoki cheklangan bo'lishi mumkinligi sababli, ular ko'pincha o'z his-tuyg'ularini so'z bilan ifodalashda qiynaladilar. Bunday vaziyatda rasm chizish, ranglar bilan ishlash, qum bilan o'yinlar, musiqa va ritmik harakatlar kabi ART terapiya vositalari bolaning “ikkinchi til”iga aylanadi. Bu jarayonda bola o'z ichki kechinmalarini bevosita so'zsiz ifoda etadi, bu esa hissiy zo'riqishni kamaytiradi.

ART terapiya autizm spektridagi bolalarda emotsional o'zini anglash (emotional awareness) jarayonini rivojlantirishda ham muhim rol o'ynaydi. Bola chizgan tasvirlari, tanlagan ranglari yoki yaratgan kompozitsiyalari orqali o'z kayfiyatini, qo'rquvlarini yoki qiziqishlarini tashqi ko'rinishda aks ettiradi. Masalan, qorong'i ranglardan foydalanish tashvish yoki qo'rquv holatini, yorqin ranglar esa ijobiy emotsional holatni ifodalashi mumkin. Shu orqali bola asta-sekin o'z hissiyotlarini tanish va ularni farqlash ko'nikmasini shakllantiradi.

Shuningdek, ART terapiya emotsional tartibga solish (emotional regulation) mexanizmlarini rivojlantirishga yordam beradi. Autizm spektridagi bolalarda tez-tez kuzatiladigan hissiy portlashlar, agressiv reaksiyalar yoki haddan tashqari qo'zg'aluvchanlik holatlari ART terapiya mashg'ulotlari davomida sezilarli darajada kamayishi mumkin. Chunki ijodiy faoliyat jarayoni markaziy asab tizimiga tinchlantiruvchi ta'sir ko'rsatadi, stress gormonlari darajasini pasaytiradi va psixologik yengillikni ta'minlaydi.

ART terapiyaning yana bir muhim jihati — bu ijtimoiy-emotsional rivojlanishni qo'llab-quvvatlashdir. Guruh shaklidagi ART mashg'ulotlarida bolalar birgalikda ijod qiladi, bu esa ularda hamkorlik, navbat kutish, boshqalarning ishiga hurmat bilan qarash kabi ijtimoiy ko'nikmalarni shakllantiradi. Shu bilan birga, bola boshqa bolalarning ijodiy ishlarini kuzatish orqali emotsional tajriba almashadi va asta-sekin empatiya elementlarini o'zlashtira boshlaydi.

ART terapiya autizm spektridagi bolalarda o'z-o'zini ifodalash va o'zini anglash (self-expression va self-awareness) jarayonini kuchaytiradi. Bola ijodiy faoliyat davomida o'zini erkinroq his qiladi, bu esa uning ichki “men” obrazining shakllanishiga yordam beradi. Ayniqsa, muvaffaqiyatli ijodiy natija bolada o'ziga ishonchni oshiradi va “men ham qila olaman” degan ijobiy motivatsiyani shakllantiradi.

Bundan tashqari, ART terapiya sensor integratsiya jarayonlarini ham qo'llab-quvvatlaydi. Autizm spektridagi bolalarda ko'pincha sensor sezgirlikning buzilishi kuzatiladi. Qum, bo'yoq, plastilin yoki musiqa kabi sensor stimullar bilan ishlash orqali bola atrof-muhitni yaxshiroq qabul qilishni o'rganadi va hissiy reaksiyalarni muvozanatlashtiradi.

Ilmiy kuzatuvlar shuni ko'rsatadiki, ART terapiya muntazam qo'llanganda autizm spektridagi bolalarda quyidagi ijobiy o'zgarishlar kuzatiladi: hissiy zo'riqishning kamayishi, emotsional barqarorlikning oshishi, muloqotga kirishishga bo'lgan qiziqishning ortishi hamda ijtimoiy muhitga moslashuvning yaxshilanishi. Shu sababli ART terapiya maxsus pedagogika va psixologik korreksion dasturlarda muhim o'rin egallaydi.

Xulosa

Autizm spektridagi buzilishlari bo'lgan bolalarning hissiy rivojlanishi ularning umumiy psixik va ijtimoiy taraqqiyotida hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'lib, ushbu jarayonda emotsional idrok, ifoda va boshqaruv ko'nikmalarining yetarli darajada shakllanmasligi jiddiy qiyinchiliklarni yuzaga keltiradi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, bunday bolalarda hissiy sohaning o'ziga xos buzilishlari — empatiyaning sustligi, emotsional reaksiyalarning noadekvatligi, sensor sezgirlikning buzilishi hamda o'z hissiyotlarini verbal ifodalashdagi cheklanishlar ijtimoiy moslashuv jarayonini sezilarli darajada murakkablashtiradi. Shu nuqtayi nazardan ART terapiya autizm spektridagi bolalar bilan olib boriladigan korreksion-rivojlantiruvchi ishlarning samarali vositasi sifatida katta ahamiyat kasb etadi. San'at vositalari orqali amalga oshiriladigan ijodiy faoliyat bola uchun xavfsiz, tabiiy va zo'riqishsiz muhit yaratadi hamda uning ichki hissiy dunyosini tashqi ifoda shakliga aylantirish imkonini beradi. Rasm, musiqa, qum, kollaj va boshqa ijodiy texnikalar bolaning emotsional zo'riqishini kamaytirish, o'zini anglash jarayonini faollashtirish va ijobiy emotsional tajribalarni shakllantirishga xizmat qiladi. ART terapiya muntazam qo'llanilganda bolalarda hissiy barqarorlikning oshishi, agressiv va tashvishli holatlarning kamayishi, muloqotga qiziqishning ortishi hamda ijtimoiy muhitga moslashuvning yaxshilanishi kuzatiladi. Shuningdek, ushbu metod bolaning o'ziga bo'lgan ishonchini mustahkamlab, empatiya va ijtimoiy-emotsional ko'nikmalar rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. ART terapiya autizm spektridagi bolalarning hissiy sohasini rivojlantirishda kompleks, ilmiy asoslangan va samarali yondashuv bo'lib, uni maxsus ta'lim va korreksion dasturlarda tizimli qo'llash bolalarning har tomonlama rivojlanishiga xizmat qiladi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Выготский Л.С. Психология развития ребенка. – Москва: Эксмо, 2005. – 512 с.
2. Лурия А.Р. Основы нейропсихологии. – Москва: Академия, 2003. – 384 с.
3. Киселева М.В. Арт-терапия в практической психологии и социальной работе. – Санкт-Петербург: Речь, 2007. – 336 с.
4. Лебединская К.С. Нарушения эмоционального развития у детей. – Москва: Педагогика, 1985. – 214 с.
5. Nikolskaya O.S. Autism Spectrum Disorders in Children. – Moscow: Vlados, 2014. – 288 p.
6. Rubin J.A. Approaches to Art Therapy: Theory and Technique. – New York: Routledge, 2016. – 400 p.
7. Malchiodi C.A. The Art Therapy Sourcebook. – New York: McGraw-Hill, 2007. – 336 p.
8. American Psychiatric Association. Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM-5). – Washington: APA, 2013. – 947 p.
9. Axline V. Play Therapy. – New York: Ballantine Books, 1989. – 384 p.
10. Жукова Н.С. Коррекционная работа с детьми с расстройствами аутистического спектра. – Москва: Владос, 2018. – 256 с.